

מצות ביכורים

מיקומה במקרא ובתושבע"פ, עניינה ומהותה

ראשי פרקים

- א. ביכורים בתורה
- ב. ביכורים במשנה
- ג. ביכורים בספר משנה תורה לרמב"ם
- ד. מצוה התלויה בארץ או במקדש?
- ה. ביכורים כחלק ממערכת הקרבנות
- ו. מעין קרבן של עתיד
- ז. תיקון חטא המרגלים

א. ביכורים בתורה

מצות ביכורים מופיעה בתורה יותר מכל מצוה אחרת התלויה בארץ. כבר בספר הברית בפרשת משפטים מוזכרת המצוה פעמיים, ואולי שלוש. לראשונה בכתוב "מלאתך ודמעך לא תאחר" (כב, כח), ונאמר במכילתא: "מלאתך" — אלו ביכורים.¹ בפעם השנייה נזכרים הביכורים בכתוב

1. וכך הוא באונקלוס, בתרגום יונתן וברש"י. המכילתא, ובעקבותיה רש"י הסבירו: 'מלאתך' — ביכורים; 'דמעך' — תרומה (וראה ברמב"ן שם הסבר לכך). לתרגום יונתן, שניהם מדברים בביכורים: ביכורי פירות וביכורי יין. אפשר שראה כל הפסוק כמדבר בבכורה, שהרי גם הסיפא עוסקת בבכור — "בכור בניך תתן לי". ואילו הרשב"ם פירש ששני הדברים מכוונים לתרומה: תרומת התבואה ותרומת משקים, יין ושמן.

מצות ביכורים

האחרון בפרשת המצוות שם: "ראשית בְּפִנְיֶיךָ אֲדַמְתָּךְ תְּבִיא בֵּית ה' אֱלֹקֶיךָ" (כג, יט).

והוסיף האחרון על הראשון, שקובע הוא גם את המקום אליו אמורים להביא את הביכורים, ובכך כבר ייחד את מצוות ביכורים משאר מתנות היבול, שהשאר אפשר שיינתנו בכל מקום ('בגבולין'), ואילו ביכורים יובאו דווקא לבית ה'. כתוב זה מופיע פעם נוספת בפרשת הברית החוזרת בכי תשא (לד, כו). לשון 'ביכורים' נזכר גם בעניין חג הקציר: "וחג הקציר ביכורי מעשיך אשר תזרע בשדה" (כג, טז).

ולפי מדרש הלכה שמביא רש"י, הכתוב בא לציין לא רק את זמנו של חג השבועות – שהוא עת קציר הביכורים – אלא גם לקבוע את זמנם של הביכורים, שאפשר להביאם מחג השבועות ואילך: "בכורי מעשיך" – שהוא זמן הבאת בכורים, ששתי הלחם הבאין בעצרת היו מתירין את החדש למנחות ולהביא בכורים למקדש, שנאמר (במדבר כח, כו) 'וביום הבכורים'. ולפי זה אפשר לנו לומר, ששתי הלחם הם כמין ביכורים³ שמביא כלל ישראל. ומיום הבאת שתי הלחם ואילך, הוא זמן ההבאה של כל יחיד בישראל.

שוב נזכרים ביכורים בתורה כחלק ממתנות כהונה המנויות בפרשת קרח:

בכורי כל אשר בארצם אשר יביאו לה' לך יהיה, כל טהור בביתך
יאכלנו (במדבר יח, יג)

בצורה המפורטת ביותר באה המצוה בספר דברים, בתחילת פרשת כי-תבוא:

והיה כי תבוא אל הארץ אשר ה' אלקיך נתן לך נחלה... ולקחת מראשית כל פרי האדמה... והלכת אל המקום אשר יבחר ה' אלקיך לשכן שמו שם... ובאת אל הכהן... ואמרת אליו הגדתי היום... ולקח הכהן הטנא מידך והניחו לפני מזבח ה' אלקיך.

2. לא נתברר לגמרי פשר כפל הלשון הלזה – 'ראשית בכורי', אם לא שנבין 'ראשית' במשמע של מובחר.

3. ואכן הם קרויים "לחם הבָּכָרִים" בפרשת קרבנות המועדות בספר ויקרא (כג, כ).

הרב יהודה שביב

וענית ואמרת לפני ה' אלקיך: ארמי אבד אבי ויָרַד מצרימה...
ויוצֵאֵנוּ ה' ממצרים... ויבֹאֵנוּ אל המקום הזה... ועתה הנה הבאתי
את ראשית פרי האדמה אשר נתת לי ה', והנחתו לפני ה' אלקיך
והשתחוית לפני ה' אלקיך. ושמחת בכל הטוב אשר נתן לך ה'
אלקיך... (כו, א-יא).

לא רק פרטי המצוה מפורטים בזה, אלא מודגש עניין מקרא ביכורים, היינו:
נוסח ההודעה וההודיה.

ב. ביכורים במשנה

חרף מרכזיותה של המצוה בתורה,⁴ הרי שבמשנה היא תופסת מקום מועט
יחסית. המסכת העוסקת בענייני ביכורים אינה מחזיקה אלא שלושה
פרקים,⁵ והיא נתונה בירכתי סדר זרעים, בסופו. וזה לכאורה תימה, שהרי
נתינת ביכורים היא ראשונה למתנות היבול, ואם המביא איחרה למתנות
אחרות הרי הוא עובר על מה שכתוב: "מלאתך... לא תאחר" (שמות כב, כח)
— "שלא תקדים... תרומה לביכורים" (מכילתא שם).⁶

4. לא רק עובדת הזכרתה כמה פעמים מלמדת על מקומה המרכזי, אלא גם העובדה
שהיא מצוייה בקבוצת המצוות שבאו בספר הברית, ושהיא חותמת את המצוות
הפרטיות בתורה (יחד עם וידוי מעשרות), שכן לאחריה תבואנה רק מצוות כוללות, כמו
מצוות הקהל ומצוות כתיבת ספר התורה. וראה עוד מאמרי: "למיקומן של מצוות מקרא
ביכורים וידוי מעשרות", מגדים, י (תש"ן), עמ' 39-44.
5. אמנם במשניות שבידינו ישנם ארבעה פרקים, ברם, לדעת רבים, אין הפרק הרביעי
מגוף המשנה, אלא נטול הוא מן התוספתא (פ"ב הלכות ג-ז), שכן בירושלמי אין הוא
מופיע כלל, ואף הרמב"ם ופרשנים אחרים לא הזכירוהו. ובאמת אין בו כל עניין
לביכורים, והוא כהמשך לדיון ביצור המשונה כוי, עליו דיברה המשנה בשלהי פרק ב.
6. הרמב"ם בהקדמתו לפירוש המשניות, כשהוא מסביר את סדר המסכתות, כותב על
טעם איחור ביכורים לערלה, שזה "כפי סדר הכתוב: הערלה בויקרא וביכורים ב'והיה
כי-תבוא'. ועל כך יש לכאורה לתמוה, שהרי מצוות ביכורים כבר מופיעה בספר שמות
כמה פעמים. עוד הבהיר שם הרמב"ם, לגבי סדר המסכתות — תרומות ומעשר-שני —

מצות ביכורים

אפשר כי הנסיבות גרמו, שכן בזמן סידור המשנה כבר היה המקדש חרב, ומצות ביכורים כבר לא נהגה למעשה, לעומת תרומה ומעשרות הנוהגים גם שלא בפני הבית (משנה ביכורים ד, ג).⁷

אכן, בהצבתה בסוף סדר זרעים יש דווקא משום הבלטה, שכן הכל הולך אחר החיתום.⁸ במידה רבה כל כולן של המצוות התלויות בארץ מוליכות לאותה נקודת ראשית היא ביכורים, שהיא ראשית אבל גם תכלית, ועוד ידובר על כך בהמשך.

לפי שעה נעיר, כי בהצבת מסכת ביכורים בסוף סדר זרעים, יש משום סגירת מעגל, וחתימת הסדר היא במידה רבה מעין הפתיחה,⁹ שאם הסדר פותח במצוות בהן מצוה האדם להשמיע דברים בפיו, כמו: קריאת שמע, תפילה וברכת המזון, הרי אף החתימה היא במצוה הכוללת גם אמירה שבפה, מקרא ביכורים. ויתרה היא מצות אמירה זו על חברותיה – תפילה וברכות – שבה נוסח האמירה מפורש בתורה.

נמצא שהסדר שעניינו מצוות התלויות בארץ וקשורות בעבודת האדמה, כרוך בשני קצותיו בתפילות ובהודיות על הארץ הטובה. תפילה שקודם לצמיחה¹⁰ והודיה בעקבות היבול.

"לפי שהתרומה מתנה ראשונה המופרשת מן התבואה", ואף על כך ניתן לתמוה – והלוא ביכורים היא המתנה הראשונה. אכן תמיהה זו תיושב בס"ד, על פי מה שייאמר להלן.

7. מסתבר שזה הטעם לכך שהמשנה מתארת את סדר הבאת הביכורים בפרק ג; שכיוון שאין המצוה נוהגת למעשה זה דורות, רואה המשנה צורך לשחזר את הסדר והטקס, כדרך שמצינו בסדרי עבודה במקדש במסכתות יומא, פסחים, מידות, תמיד ועוד.

8. על מיקומה של המסכת וזיקתה למסכתות אחרות, עמדתי במאמרי: "לסדר סדר זרעים", מכלול ג, (תשנ"ב), עמ' 43-65.

9. על מגמה זו בסידור המסכת עמדתי במאמרי: "מסכת ראש השנה בעיות ופתרונות", נטועים, א (תשנ"ה) עמ' 11-18. וראה שם גם מאמרו של ר"א וולפיש, "שיקולים ספרותיים בעריכת המשנה" עמ' 33-60. וראה עוד במאמרי ב'מכלול' הנ"ל, עמ' 62-63.

10. ראה רש"י לבראשית (ב, ה): "... וכשבא אדם וידע שהם (= הגשמים) צורך לעולם, התפלל עליהם וירדו, וצמחו האילנות והדשאים" (בעקבות הגמרא בחולין ס ע"ב).

ג. ביכורים בספר משנה תורה לרמב"ם

אף הרמב"ם כלל את הלכות ביכורים בתוך ספר זרעים שעניינו מצוות התלויות בארץ, ואף הוא הציב את ההלכות הללו כאחרונות בהלכות נתינה, אלא שאצלו הלכות שמיטה ויובל הן החותמות את הספר. ואפשר שהסבר עולה מספר המצוות. הרמב"ם שם מונה את מצוות הפרשת הביכורים והבאתם ואת מצוות מקרא ביכורים כשתי מצוות נפרדות. מצוה קכה היא מצוות הפרשה וההבאה למקדש, והיא אכן ראשונה למצוות הפרשה, ואילו מצוות מקרא ביכורים היא מצוה קלב, מוצבת בסוף, אף לאחר מצוות וידוי מעשרות (למרות שהתורה הקדימה מקרא ביכורים לידוי מעשרות). וכך כותב הרמב"ם בביאורה:

היא שצָונו לספר טובותיו אשר היטיב לנו והצילנו, ומתחיל בענין יעקב אבינו, ומסיים בעבודת המצריים וענותם אותנו, ולשבחו על כל זה ולבקש ממנו להתמיד הברכה כשיביא הבכורים, והוא אמרו יתעלה 'וענית ואמרת'...

ואפשר שהפרשת הביכורים אכן צריכה להיות מוקדמת לשאר המתנות, אבל ההבאה בפועל למקדש אפשר היה לה להיעשות במועד מאוחר יותר, ומסתבר שבפועל עסקו בהבאת ביכורים מאוחר לנתינת שאר מתנות. דבר זה ניתן ללמוד מהמסופר במשנה:

הקרובים מביאים תאנים וענבים והרחוקים מביאים גרוגרות וצימוקים (ביכורים ג, ב).

אימתי תאנים נעשים גרוגרות וענבים צימוקים? הווי אומר זמן מרובה לאחר שכבר ארו את התאנים ובצרו הענבים.

הלכות ביכורים מחזיקות אצל הרמב"ם י"ב פרקים, והן בינוניות בגודלן ביחס לשאר הלכות הספר. אולם, התבוננות בגופן של ההלכות יגלה, כי אך מיעוטן מוקדשות להלכות ביכורים, ורובן למתנות כהונה אחרות. וכן היא החלוקה:

מצות ביכורים

פרקים: ב-ד הלכות ביכורים

ה-ח הלכות חלה

ט מתנת זרוע, לחיים וקיבה

י ראשית הגז

יא פדיון בכור

יב פדיון פטר חמור

ואילו הפרק הראשון מדבר על כלל כ"ד מתנות כהונה,¹¹ ומסווג אותן לפי שתי אמות מידה. אכן צריך עיון מה ראה לצרף מתנות כהונה לענייני ביכורים,¹² ועוד לדבר בזה על כלל המתנות, למרות שבחלק מהן עסק כבר קודם.¹³

דבר זה נותן פתח להתבוננות שונה במקצת על מצוות ביכורים, שאם כי שורשיה קבועים בקרקע ארץ ישראל כמצוה התלויה בארץ, הנה נופה עולה עד למקדש ומציב את מצוות ביכורים כחלק ממערכת העבודה.

ד. מצוה התלויה בארץ או במקדש:

אין כמצות ביכורים לקשר אל הארץ: "אשר תביא מארצך" – למיעוטי חו"ל" (חולין קלו ע"א), ורק בעניינה מזכיר מקיים המצוה את זיקתו אל הארץ ואת ביאתו אליה – "הגדתי היום לה' אלקיך כי באתי אל הארץ"

11. ובזה אף קשר בין סוף הלכות מעשר שני לתחילת הלכות ביכורים, שבסוף הלכות מעשר שני כתב הרמב"ם: "כהנים ולויים מתוודים, שאף על פי שלא נטלו חלק בארץ, יש להם ערי מגרש". ערי מגרש אלו הרי הן כמין מתנות כהונה הניתנות על ידי שבטי ישראל לבני לוי, ומכאן לכ"ד המתנות בתחילת הלכות ביכורים.

12. שמן המלא של ההלכות ברמב"ם הוא: הלכות ביכורים עם שאר מתנות כהונה שבגבולין (ראה במהדורת פרנקל).

13. כמו הלכות תרומה ותרומת מעשר, וגם דין החרמים שכבר באו בספר הפלאה בהלכות ערכין, כפי שמציין הרמב"ם בהלכות ביכורים א, טז.

הרב יהודה שביב

(דברים כו, ג). ובכל זאת התחבטו ראשונים אם לסווגה כמצוה התלויה בארץ.

הקשו תוספות במסכת בבא בתרא (פא ע"א ד"ה ההוא למעוטי): מה צורך יש בכתוב מיוחד למעט חו"ל, והרי כל מצוה התלויה בארץ אינו נוהגת אלא בארץ, כמפורש במשנה בקידושין (א, ט)? ואחת התשובות:

ולרשב"א נראה, דלא חשיבי בכורים מצוה תלויה בארץ, דלא דמי לתרומה ומעשר וחלה, דהתם גוף הפירות מחוייבין בתרומה, דטבל נינהו ואסורין באכילה, ולכך חשובין הן תלוין בארץ, אבל בכורים אין החיוב תלוי בפירות אלא באדם, דאין נאסרין באכילה אף על פי שלא הפריש מהן בכורים... בכורים ודאי חובת הגוף נינהו.¹⁴

כלומר: בעיקרו של דבר זו חובה המוטלת על האדם, אלא שתנאי לחיובו הוא שיהיו לו פירות מאדמתו.

נראה, שבעיקרו של דבר יש להבחין בין שאר מתנות, שבהן עיקר ההפרשה, לבין ביכורים שעיקר מצוותם ההבאה. צא ולמד מלשונו של הרמב"ם. בהלכות תרומות (ב, א) כתב: "כל אוכל אדם הנשמר שגידוליו מן הארץ חייב בתרומה. ומצות עשה להפריש ממנו ראשית לכהן", ואילו בהלכות ביכורים (ב, א) כתב: "מצות עשה להביא בכורים במקדש".

הפרשה, עיקר מגמתה להתיר את היבול באכילה, ואילו בהבאה – הנתינה היא העיקר. מכאן לחילוק ההלכתי שמצינו ביניהן. אפשר לו לאדם לעשות כל שדהו ביכורים (הלכות ביכורים ב, יז), אבל אי אפשר לו לעשות כל יבולו תרומה, וצריך הוא לשייר מקצת חולין (הלכות תרומות ג, ה). כשהמצוה היא להפריש, הרי צריך הוא להפריש משהו ממהו, כלומר: צריך שיהיו שיריים. לעומת זאת, כאשר המצוה היא הבאה, אפשר לו להביא את הכל.¹⁵

14. וראה גם רש"י בגיטין מז ע"ב ד"ה מדאורייתא לא, שהבחין בין מצות מעשר למצות ביכורים, שהיא "מצוה דרמיא עליה".

15. ואולי גם זה מונח ביסוד השמות 'מלאתך ודמעך', שנתפרשו ע"י חז"ל כביכורים ותרומה. 'מלאה' – שכן כל היבול במילואו אפשר לו להיות ביכורים. לעומת זאת

מצות ביכורים

כיוון שהבאה היא עיקר המצוה, כבר כרוכה היא במקדש – אין ביכורים נוהגים אלא בפני הבית (משנה ביכורים ב, ג). "שנאמר... 'תביא בית ה' אלקיך' – כל זמן שיש לך בית יש לך ביכורים, אין לך בית – אין לך ביכורים" (תוספתא שקלים ג, טו).

מצוה הדורשת להביא דבר מה למקדש, כבר היא מזכירה את עניין הקרבן. ואכן מכמה בחינות ביכורים הם כקרבנות.

ה. ביכורים כחלק ממערכת הקרבנות

כמה וכמה סממני קרבן מצינו בהם, בביכורים: כדרך שמצינו עניין וידוי בקרבנות, כך מצינו עניין וידוי בביכורים: "מצות עשה להתודות במקדש על הביכורים בשעה שמביאים" (רמב"ם הלכות ביכורים ג, י).¹⁶

כדרך שבקרבנות טעונים תנופה ושיר, כך גם ביכורים (שם, יב-יג). בסוף פרק ג מונה הרמב"ם שבעה דברים שהביכורים טעונים, והם מזכירים דברים שטעונים הקרבנות.¹⁷

תרומה היא תמיד חלק ממשוהו כולל יותר, נמצא החלק העתיד להיות מופרש לתרומה מעורב עם החלק העתיד להיות חולין, והרי כאן תרומה וחולין פוטנציאליים מעורבים זה בזה. ואפשר שזה מובנו של השם 'דמע', שעניינו ערבוביה (ראה בערוך השלם ערך 'דמע' א'). ומכאן הפועל דמע בלשון חכמים.

16. למקרא ביכורים קורא הרמב"ם – וידוי. והנה מעניין, שבדבריו על וידוי הקרבנות בסוף פ"ג מהלכות מעשה הקרבנות, וידוי הנוהג בחטאת, באשם ובעולה (שם בהלכה יד), כותב הרמב"ם: "ויראה לי שאינו מתוודה על השלמים, אבל אומר דברי שבח" (ג, טו). משמע שאמירת דברי שבח אינה וידוי. ואילו לגבי מקרא ביכורים, שעניינם דברי שבח, כותב הרמב"ם 'מתוודים'. ואפשר ששם ביקש הרמב"ם להבחין בין וידוי בשאר הקרבנות, שיש בהם הודאה בחטאים, לבין דברים הנאמרים בעת הקרבת השלמים. עכ"פ נראה, שהאמירה בעת הביכורים היא מעין גדר האמירה בעת השלמים. וראה בטורי אבן למגילה כ ע"ב סד"ה ולוידוי מעשר, שתמה על הר"ן הגורס – 'ולוידוי ביכורים', שלא מצינו בשום מקום שקורא למקרא ביכורים וידוי. והנה צריך היה לתמוה אף על דברי הרמב"ם כאן.

17. בין שבעת הדברים נמנה גם קרבן, אולם אין קרבן מעכב בביכורים (שם, יב).

הרב יהודה שביב

אנשי משמר היו מחלקים ביכורים ביניהם, כדרך שהיו נוהגים בקדשי מקדש (משנה ביכורים ספ"ג, לדעת חכמים).

מצינו בביכורים לשון הקרבה, שכך דרש רבי ישמעאל בספרי:

'וכל תרומה לכל קדשי בני ישראל אשר יקריבו לכהן' (במדבר ה, ט) — ר' ישמעאל אומר: וכי תרומה מקריבין לכהן? מה תלמוד לומר 'אשר יקריבו לכהן', לפי שהוא אומר 'ראשית בכורי אדמתך תביא בית ה' אלקיך', אבל לא שמענו מה יעשה בהם, תלמוד לומר 'אשר יקריבו'....

והרמב"ן בפירושו לכתוב, הוסיף בדעת ר' ישמעאל: "כי על דעת ר' ישמעאל, לא יבוא לשון הקרבה בתורה אלא בקרבים על גבי המזבח, לפיכך דרש 'אשר יקריבו' בביכורים, שהם טעונים תנופה והגשה, יאמר הכתוב כי כל הביכורים אשר יקריבו הבעלים לשם, לכהן המקריב לו יהיה"¹⁸.

ועוד מצינו כתוב:

כל המנחה אשר תקריבו לה' לא תעשה חמץ. כי כל שאר וכל דבש לא תקטירו ממנו אשה לה'. **קרבן** ראשית תקריבו אתם לה'... (ויקרא ב, יא).

ומהו **קרבן** ראשית? — משמיע רש"י:

מה יש לך להביא מן השאור ומן הדבש? — קרבן ראשית: שתי הלחם של עצרת הבאים מן השאור... וביכורים מן הדבש כמו ביכורי תאנים ותמרים.

הרי לנו: ביכורים קרויים קרבן.

18. ועיין בגמ' בעבודה זרה נא ע"א שפרכילי ענבים נחשבים לעבודת פנים, שכן במקדש באים הם לביכורים, ובצירתם לשם ביכורים הרי היא כעין זביחה. כך פירשו הרמב"ן, הריטב"א והר"ן בחידושיהם שם, ולרמב"ן אף נקראים קרבים על גבי המזבח, כנראה בשל דין הנחתם על המזבח (ראה בירושלמי ביכורים פ"ג ה"ד, שיש להניחם על גבי המזבח). אכן יש ראשונים (ר"י הזקן ועוד), שכתבו שפרכילי ענבים לא שייכי בפנים.

מצות ביכורים

אבל יתרה היא הקרבת ביכורים על הקרבת קרבנות, שבביכורים יש גם מצוה מיוחדת של אמירה, ובאמצעותה הופך בית המקדש להיות גם בית תפילה.

ו. מעין קרבן של עתיד

ראיית ביכורים כקרבן מעלה חיזיון של קרבן הבא מן הצומח, והרי זה מעין הקרבנות האמורים להיות נהוגים לעתיד לבוא. כתב הראי"ה קוק בסידורו (עולת ראייה ח"א עמ' רצב):

לעתיד לבוא, שפע הדעת יתפשט ויחדור אפילו בבעלי החיים...
וההקרבה שתהיה אז של מנחה, מהצומח, תערב לה' כימי עולם
וכשנים קדמוניות.

ואפשר שיש בקרבן זה מן הצומח משום תיקון חטאתו של קין. קין, מספרת התורה, הביא "מפרי האדמה מנחה לה'" (בראשית ד, ג), ואליו ואל מנחתו לא שעה ה'. רק אל הבל ואל מנחתו שעה, שכן הבל הביא "מבכרות צאנו ומחלבהן" (שם, ד).¹⁹

19. ומכאן יש ללמוד שקין הביא מן הגרוע (רש"י שם, על פי בראשית רבה כב, ה).

הרב יהודה שביב

כשאדם מישראל מביא מביכורי פרי אדמתו, יש בזה אולי משום תיקון אותו חטא של הקרבה שלא היתה ראוייה.²⁰ נמצא, קרבן שיש בו מן האחרית²¹ מכפר על קרבן ראשית. ואפשר שאף זה במשמע של 'כימי עולם', אלא שאז לא ערבה המנחה לפני ה', ועתה – מתפללים אנו – תערב.²²

מצות ביכורים מזמנת את האדם מישראל לירושלים ולבית המקדש, בנוסף לשלושת הרגלים בהם עולה הוא לרגל יחד עם שאר ישראל. שכדרך שהקריבו אז קין והבל קרבן יחיד, כן הביכורים קרבן יחיד הם (לעומת קרבנות הרגלים שקרבנות ציבור הם) ובו במקום שהקריבו קין והבל²³ – בו במקום מניח מביא הביכורים את טנא הביכורים.

20. יושם לב לדמיון ולשוני בתיאור: קין הביא "מפרי האדמה", ואילו האדם מישראל מצווה להביא "מראשית כל פרי האדמה".

אפשר שעניין זה גם הוא מן הסיבות לכך שמצינו מגמה של הידור יתר במצוות ביכורים שהרמח"ל בספרו מסילת ישרים (פרק יט) רואה בה דגם ראוי להידור מצוות: "ומי שממעט בהידור מצוה, במקום שיכול היה להרבות – אינו אלא חוטא... וסדר העלאת ביכורים יהיה לנו לעיניים לראות מה הידורן של מצוות. שכך שנינו "השור הולך לפניו וקרניו מצופות זהב ועטרת של זית בראשו" (ביכורים ג, ג)... ועוד אמרו: שלש מידות בביכורים: ביכורים, תוספות ביכורים ועטור ביכורים (ביכורים ג, י). הרי לנו בהדיא כמה ראוי לנו להוסיף על גופה של מצוה כדי להדרה, ומכאן נלמד לכל שאר מצוות שבתורה". אם חטאו של קין היה בחוסר הידור מובהק של קרבנו, הרי התיקון יהיה בהידור יתר.

21. ואולי מיקום המצוה בחתימת המצוות בתורה, ובחתימת סדר זרעים, רומז אף הוא לפן ה"אחריתי" שבמצוה, ששייכת היא ביותר לאחרית.

22. ובזה הסבר נוסף לכן שמצות ביכורים היא החותמת את מסכת המצוות הפרטיות שבתורה, שיש עמה סגירת מעגל. תחילה מצינו בתורה הקרבה מקולקלת, והנה טוב אחרית דבר – הקרבה מתוקנת – מראשיתו.

23. הרמב"ם הלכות בית הבחירה ב, ב כתב: "ומסורת ביד הכל שהמקום שבנה בו דוד ושלמה המזבח בגורן ארונה, הוא המקום שבנה בו אברהם המזבח ועקד עליו יצחק... והוא המזבח שהקריב עליו קין והבל...".

ז. תיקון חטא המרגלים

תיקון נוסף אמורה מצות הביכורים לתקן. נמסר בשם האר"י הקדוש שמצות ביכורים מתקנת את חטא המרגלים. מסתבר שכוונתו למצות מקרא ביכורים, שהרי על עצם ההבאה כבר ציוותה התורה בספר הברית בפרשת משפטים, הרבה לפני חטא המרגלים.

ואפשר שזה הדבר: המרגלים הביאו עמם מפרי הארץ ופירות אלו שימשו הוכחה בידם שהארץ משונה היא, שכדרך שמשונה היא בפירותיה הגדולים למעלה מן המידה הרגילה, כן אנשיה משונים,²⁴ אנשי מידות שאי אפשר יהיה להכניעם. נמצא כי הפירות שבידם נועדו לסייע להרחיק את לבם של ישראל מן הארץ ולכפירה בטובתה. מעתה התיקון הוא בהבאת הפירות אל המקדש ובהשמעת דברי הודיה על הטובה שהנחיל ה' לעם בהורישו לו את הארץ שהיא זבת חלב ודבש.

חטא המרגלים והבכי שבכה העם אותו לילה, גרם לגזרת גלות וחורבן, כפי שהשמיע משורר תהלים "וימאסו בארץ חמדה לא האמינו לדברו, וירגנו באהליהם לא שמעו בקול ה'. וישא ידו להם להפיל אותם במדבר. ולהפיל זרעם בגוים ולזרותם בארצות" (קו, כד-כז). ובמסכת תענית (כט ע"א) אמרו חכמים: "אותו לילה ליל תשעה באב היה, אמר להם הקב"ה: אתם בכיתם בכיה של חינם ואני קובע לכם בכיה לדורות".

מסתבר שלבד מן הנתק שנגזר אותו לילה בין העם לארצו — נתק שהחלו בו המרגלים והחרו אחריהם שאר העם, נתק שזכה כביכול ל'גיבוי' של מעלה — יש בזה גם סממן של עונש על חטא או תוצאת חטא, אותו מוצאים אנו כבר בחטאי בראשית. לאחר שרצח קין את הבל אחיו נגזר עליו 'נע ונד תהיה בארץ' (בראשית ד, יב), שכבר אין האדמה 'נשמעת' לו ועונה לעבודתו "כי תעבד את האדמה לא תסף תת כחה לך".

אף חטא קודם, חטאם של אביו ואמו אדם וחווה, גרם להם לחוטאים שאיבדו הם את אחיזתם בגן עדן וגורשו ושולחו משם. ואף גם זאת נגזר

24. ראה רש"י במדבר יג, כג.

הרב יהודה שביב

על אדם הראשון, ששוב לא תישמע לו האדמה אלא תצמיח לו קוץ ודרדר, ותחת אכול מפרי הארץ יאכל הוא את עשב הארץ.

והנה עתה בהביא אדם מישראל את ביכורי פירותיו הרי הוא מכריז ואומר: "הגדתי היום... כי באתי אל הארץ אשר נשבע ה' לאבותינו לתת לנו" – לא עוד תלישות ונדודים בארצות נכר, אלא השתרשות בארץ זבת חלב ודבש. כמו ניתקן בזה חטאם של הקדמונים, חטא שתלישות בעקבם, ושוב נשמעת לנו האדמה ונותנת היא פירותיה בעין יפה, ושוב אנו כעצים עצמם המכים שורשים באדמה.